

Antal Tamás

Nagy Imre szerepe a 70 éve elfogadott második tanács törvény előkészítésében

A magyarországi szovjet típusú tanácsrendszer történetének lényeges állomása volt az 1954. év, mert – négy évvel az első után (1950. évi I. tv.)¹ – új törvényt alkotott róla az országgyűlés. A második tanács törvény előkészítésével összefüggésben a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei és hozzá csatolt iratai alapján – kifejezetten az e jogszabályra vonatkozó napirendi pontok előtt – már többször is foglalkoztak a jövőbeni tanács választások kérdésével a pártvezetésben.² Magával a tanács törvénnyel összefüggésben az 1954. június 30-i ülésen merült fel érdekesség: egy „szigorúan bizalmas” minősítésű határozat elfogadása, amely a tanács választások alapelveiről rendelkezett.³

Ebben elvi élel rögzítették – utalva az „osztályharc kiéleződése” marxi tételre⁴ –, hogy a helyi tanácsok választása folyamán jelöltek csak az újjászervezett társadalmi fedőszerv, a Hazafias Népfront⁵ jelöltjei lehettek. A megyei, járási és városi pártbizottságoknak az illetékes végrehajtó bizottság tett javaslatot arra, hogy a megbízatásukat töltő tanács tagok közül kik voltak alkalmasak továbbra is a feladatra. A többi küldött helyére a társadalmi szervezetek (szakszervezetek, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a Szabadságharcos Szövetség) vezetőségétől, az üzemek, állami gazdaságok, hivatalok, termelőszövetkezetek, gépállomások pártszervezeteitől és a termelési bizottságoktól kellett javaslatokat kérni. A legalkalmasabbak kiválasztása után volt szükséges megszervezni a jelölőgyűléseket, „és megfelelő politikai előkészítő munkával gondoskodni arról, hogy ezek a gyűlések a kiválasztott személyeket javasolják a Népfrontnak elfogadásra”. Majd az ekként elfogadott kádereket a népfront saját jelöltjeiként kellett az adott választókerületi választási bizottsághoz bejelenteni.⁶

¹ HORVÁTH 2024: 535–537; ANTAL 2020; BEÉR 1962: 151–170.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), MDP iratok. 276. f. 53. cs. 183. ó. e. (1954. június 30.) 2–4; 187. ó. e. (1954. július 28.) 3–4; 188. ó. e. (1954. augusztus 4.) 4; 199. ó. e. (1954. szeptember 8.) 4–5.

³ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 183. ó. e. *Határozat az 1954. évi tanács választások alapelveiről*, 1–7.

⁴ Vö. MARX–ENGELS 1888: 7–8, 28–29.

⁵ Lásd a népfront tagszervezeteit 1954-ben: KÁLLAI–SZABÓ 1977: 186–188.

⁶ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 183. ó. e. *Határozat az 1954. évi tanács választások alapelveiről*, 2.

A tanácsok összetételére vonatkozóan a következő elveket állították fel: a megyei és a járási tanácsokban növelni kellett a munkásosztály súlyát, emellett a tsz-tagokat, a szegény- és középparasztokat, valamint az értelmiséget is megfelelő képviselőhöz volt célszerű juttatni. A városi tanácsokban is növelni szándékozták a munkásosztály és az értelmiségiek arányát, mondván: „az eddiginél bátrabban kell a középrétegeket bevonni a tanácsok munkájába”. A községekben a tanácstagok többségét a tsz-tagokból és a szegényparasztokból kívánták kiállítani, de a helyi munkásosztályt és a falusi értelmiséget szintén beemelni tervezték. Azonban mindenképp törekedni akartak arra, hogy az új tanácsok tagjainak legalább fele az 1950-ben választott személyek közül kerüljön ki. A fenti arányokon belül elsődlegesen a kitüntetetteket, a kiváló dolgozókat, a termelési bizottsági tagokat, az állandó bizottsági tagokat és az „aktívákat” kellett figyelembe venni.⁷

Döntöttek arról is, hogy az országgyűlésnek legkésőbb szeptember 10-ig el kell fogadnia a tanács törvény módosításáról vagy egy új tanács törvényről szóló jogszabályt. Eszerint 1954. június 30-án még nem volt benne biztos a Politikai Bizottság sem, hogy lesz-e formailag újabb, a helyi tanácsokról rendelkező törvény, de ha igen, azt a nyilvánosság elé akarták vinni, s felette *társadalmi vitát* rendezni.⁸

Az augusztus 4-i politikai bizottsági ülésen végül napirendre került a törvénytervezet, amely új szövegezésben, az előzőnél részletesebben szabályozta a helyi tanácsok intézményeit. Az előadói teendőket Apró Antal, akkor a minisztertanács elnökhelyettese látta el. Bevezetőjében elmondta, hogy a tervezet előkészítése hónapok óta folyt már, és a III. pártkongresszus (1954. május 24–30.) útmutatásai és határozatai szerint készült el.⁹ A törvényt lényegében újak minősítette, legalábbis annyiban, hogy szövegezői a pártkongresszuson felvetett hiányosságokat, szervezeti kérdéseket és bírálatokat is figyelembe vették. Új elemként említette a helyi tanácsok és a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, valamint a minisztertanács viszonyának részletes rendezését, a népfronttal kapcsolatos és a tanácsulással összefüggő feladatok részletezését. Az 1950. évi törvényből 6-7 olyan szakaszt tartottak meg, amelyen nem kellett érdemben változtatni.¹⁰ A részletekbe menő további megbeszélésen Keleti Ferenc, Gerő Ernő, Halász József, Erdei Ferenc, Varga András és Rákosi Mátyás PB-tagok

⁷ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 183. ö. e. *Határozat az 1954. évi tanácsválasztások alapelveire*, 3.

⁸ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 183. ö. e. *Határozat az 1954. évi tanácsválasztások alapelveire*, 7.

⁹ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 175. ö. e. (1954. május 19.) Az MDP III. kongresszusa „Az államigazgatás és a helyi tanácsok” című második napirendi pontjának beszédtervezete (63), valamint *Tézis-tervezet* az MDP III. kongresszusának „Az államigazgatás és a helyi tanácsok” című második napirendi pontjához (53). Mindkét dokumentum Nagy Imre részére készült. Lásd még BEÉR 1962: 225–227.

¹⁰ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 188. ö. e. (1954. augusztus 4.) 2; valamint *Hozzászólások a helyi tanácsokról szóló törvénytervezet*hez, 1.

szólaltak fel.¹¹ Ezek eredményeként a tervezet szövegét számos ponton módosították. Ami a legérdekesebb ezek közül, hogy a „népköztársasági város” kifejezést nem helyeselték, így később ennek helyére került a „megyei jogú város” elnevezés (2. §). Ugyanakkor szintén érdekesség, hogy a tervezetben még szereplő „tanácsrendszer” szót teljesen elhagyták.¹²

1954. augusztus 14-én a Politikai Bizottság tagjai már a törvénytervezet nyilvános (társadalmi) vitájáról határoztak. Ennek fő célkitűzése az volt, hogy a helyi tanácsok és a tömegek közötti kapcsolatot megerősítsék, s a tanácsi munkát élénkítsék. A társadalmi vitában törekedni kellett arra, hogy ne csupán a tervezetről legyen szó, hanem a helyi tanácsok addigi munkájáról is. Az elhangzó javaslatokat és bírálatokat összegyűjteni és a megfelelő szervekhez eljuttatni tervezték, mi több: két héten belül elvileg minden javaslattevőnek érdemi választ kellett küldeni. Ugyanakkor fel szándékoztak lépni azon „funkcionáriusok” ellen, akik közömbösséget vagy passzivitást mutattak a bírálatokkal szemben. Természetesen megjegyezték, hogy „a tanácstörvény vitájánál számolni kell az ellenség tevékenységével” is, ezért a „demagógokat” fel kellett térképezni és nyilvánosan tetten érni tevékenységük közben. A vitára egyébként a nyomtatott sajtót és a rádiót kívánták elsődlegesen felhasználni, valamint a lakó-, utca- és falugyűléseket (későbbi kifejezéssel: tanácskozási központokat), továbbá az üzemeket, a tömegszervezeteket, a termelőszövetkezeteket és a termelési bizottságokat is. A vitákat a tanácsok vezetői voltak kötelesek megszervezni, majd azokról beszámolni a pártnak. A Politikai Bizottság szerint azonban mindenkor ügyelni kellett arra, hogy a vita az új törvénytervezet körül folyjék, s a rendezendő gyűlések ne váljanak panasznapokká, valamint „az ellenséges elemek ne tudják azokat felhasználni” saját céljaikra.¹³

A törvény tervezetét végül augusztus 19-én tette közzé a Hazafias Népfront Országos Előkészítő Bizottsága a médián keresztül és külön kiadványok formájában. Beér János szerint összesen 40 ezerre volt tehető az ezzel kapcsolatos lakossági viták száma, az összes résztvevő pedig „kereken” 750 ezerre; a felszólalások száma szerinte meghaladta a 80 ezret, a javaslatoké pedig a 13 ezret.¹⁴ Ennek ellenére a minisztertanács elé beterjesztett szövegben – a számos stiláris jellegű finomítás és pontosítás mellett – az eredetihez képest aránylag csak kevés lényegi módosítás szerepelt (a részletes vizsgálat a terjedelmi lehetőségeket itt meghaladja).

A minisztertanács¹⁵ 1954. szeptember 16-i ülésén Nagy Imre elnökletével tárgyalta a tanácsokról szóló tervezetet, valamint a választójogi és az alkotmánymódosítást tartalmazó

¹¹ Hozzászólások a helyi tanácsokról szóló törvénytervezethez, 1–8.

¹² Hozzászólások a helyi tanácsokról szóló törvénytervezethez (1954. augusztus 4.), 3–4.

¹³ MNL OL, MDP 276. f. 53. cs. 190. ó. e. (1954. augusztus 18.) 3; valamint *Tájékoztató a pártbizottságok és a tömegszervezeti vezetők számára a tanácstörvény-tervezet nyilvános vitájáról* (1954. augusztus 17.), 1–3.

¹⁴ BEÉR 1962: 227–323; 1961.

¹⁵ HORVÁTH 2022.

törvénytervezeteket is. A tanácstörvény előadója Erdei Ferenc igazságügy-miniszter volt, aki ismertette az előkészítő társadalmi és szakmai viták eredményét; beszámolt arról, hogy szeptember 13-i keltezéssel ezek alapján egy kiegészítő tervezetet is összeállított, valamint a Budapest Városi Tanács végrehajtó bizottságának észrevételeit külön is mellékelte. Az általa is javasolt módosítások közül kiemelte a városok nevének jogi megjelölésére vonatkozó új megoldásokat (megyei jogú város, járási jogú város, járási város), a községi tanácsok ülésezése körüli nézetkülönbségek feloldását (havonta vagy kéthavonta tör-ténjék), a szakigazgatási szervek vezetőinek kinevezésével kapcsolatos elvi kérdéseket (a szakminiszter javaslata alapján vagy annak hozzájárulásával), valamint szorgalmazta, hogy az államhatalmi szervek mellett a minisztertanácsot is fel kellene venni azon szervek közé, amelyek a járássokkal vagy községekkel közvetlenül foglalkozhatnak.¹⁶

Beér János a népfront előkészítő bizottsága útján beérkezett javaslatokkal kapcsolatban mondott el különböző észrevételeket aszerint, hogy közülük melyek relevánsak, és melyek azok, amelyek „a tanácsrendszer jellegével ellenkeznek vagy olyan követelmények, melyek megoldhatatlanok”. Ezekből érdemes kiemelni azt a *de lege ferenda* elgondolást, mi szerint a tanács tagjainak „bizonyos béke-bírói joga” is legyen, mivel erre igény merült fel a választók körében. A részleteiről azonban nem szólt, csupán annyit jegyzett meg: az országgyűlés térjen vissza erre a felvetésre.¹⁷ (Nem tért vissza.)

Az ülésen szintén részt vevő szegedi vb-elnök, Dénes Leó¹⁸ a tanácsok és a vállalataik egymáshoz való viszonyának szabályozását, a tanácsstagoknak a szakigazgatási szervek feletti ellenőrzési jogát, a szakigazgatási szervek havonkénti értekezleteit és a főkönyvelő kinevezésének módját hiányolta a tervezetből, s indítványozta ezen tárgykörök beemelését a törvény végső szövegébe.¹⁹

A vitához a továbbiakban szinte minden, az ülésen megjelent személy hozzászólt, kisebb-nagyobb változtatásokat ajánlva. Ezek részletezése nélkül e helyütt azon kérdéseket emeljük ki, amelyeket Nagy Imre miniszterelnök az összefoglaló beszédében érintett:

1. Fontosnak tartotta a tanácsülések vezetésének módját, vagyis, hogy ne *ipso iure* a vb-elnök, hanem egy esetenként választott tag végezze azt.
2. A vb elnökének megválasztását egyébként ő magára a végrehajtó bizottságra kívánta bízni, nem a tanács testületére.
3. Az állandó bizottságok joghelyzetére vonatkozóan azt hozta javaslatba, hogy azok a tanács megbízatásának eltelte után is működjenek mindaddig, amíg az új

¹⁶ MNL OL, Minisztertanácsí jegyzőkönyvek. 1954. szeptember 16. (533. szám), 14–15.

¹⁷ MNL OL, Minisztertanácsí jegyzőkönyvek. 1954. szeptember 16. (533. szám), 19–20.

¹⁸ ANTALFFY–KANYÓ–RÁCZ 1987: 100.

¹⁹ MNL OL, Minisztertanácsí jegyzőkönyvek. 1954. szeptember 16. (533. szám), 20–21.

állandó bizottságok megalakulnak, s mindezt végrehajtási rendeletben szabályozzák részletesen.

4. A tanácsrendeletek hatálybalépésével összefüggő felsőbb szerv általi jóváhagyás tekintetében a 15 napos határidőt tartotta észszerűnek.
5. A községi végrehajtó bizottsági tagok számát minimum ötre javasolta emelni a tervezetben szereplő három helyett.
6. Az egyes várostípusok elnevezésének meghatározását a szöveget gondozó bizottságra kívánta bízni.
7. A tanácsok hatáskörének felsorolását tekintve nem vélte helyesnek a taxatív megoldást, némely kiegészítéseket – főként a város- és községgazdálkodást, az állampolgári köteleességek teljesítésének előmozdítását és a lakosság érdekeinek szolgálatát – azonban ő is támogatta.
8. Az összeférhetetlenségi szabályokra nézve úgy gondolta, azokra legalább utalni kellene a törvényben, ha más jogi normák tartalmazzák is őket.
9. A nem tanácsí szervek beszámoltatásának rendszerességére nézve a negyedévenkéntiséget ajánlotta.
10. Helyesnek tartotta ugyanakkor a tanácsstagok eskütételi kötelezettségét és a működési területükön való ingyenes közlekedésük lehetőségét is.
11. A községi vb-ülések időpontja tekintetében a havonkénti ülésezés mellett tört lándzsát a tervezetben szereplő kéthavonkénti megfogalmazással szemben.
12. Arra az esetre, ha a tanácsülés nem volna határozatképes, indítványozta, hogy azt nyolc napon belülre kelljen újból összehívni, s az utóbbi ülés a megjelent tagok számától függetlenül határozatképesnek minősüljön.
13. Lényeges kiegészítésként a nemzetiségek egyenjogúságának és kulturális fejlődésének támogatását is felvenni szorgalmazta a tervezet szövegébe.
14. Ellenezte viszont a vb hatáskörének olyan mérvű kibővítését, amelyet az 1950. évi tanács törvény is tartalmazott, s amely lehetővé tette a végrehajtó bizottság számára a tanács testületének generális helyettesítését két ülés között.²⁰

A minisztertanács konkrét határozatai ugyan nem állnak rendelkezésünkre, azonban e nélkül is felhívjuk a figyelmet arra, hogy az országgyűlés elé beterjesztett javaslat szövege a miniszterelnök által támogatott módosításoknak csak kisebb részét tartalmazta, ellenben a javaslat tárgyalása közben a kihagyott kérdések szinte kivétel nélkül előkerültek képviselői módosító indítványok formájában. Ez az egyezés nyilvánvalóan nem volt véletlen.

²⁰ MNL OL, Minisztertanácsí jegyzőkönyvek. 1954. szeptember 16. (533. szám), 27–31.

A második tanács törvény javaslatát – illetve az azzal összefüggő alkotmánymódosító és a helyi tanácsok tagjainak választásáról szóló törvényjavaslatokat – személyesen Nagy Imre miniszterelnök terjesztette az országgyűlés elé 1954. szeptember 20-án, nem pedig a tárgy szerint illetékes Piros László belügyminiszter.²¹ A tanácsokról rendelkező szövegezés a jogi bizottsághoz került, amelynek előadója – miként az 1950. évi I. tv. esetében – ezúttal is Pongrácz Kálmán budapesti vb-elnök volt.²² A bizottsági jelentés azonban nem található meg az országgyűlési irományok vonatkozó kötetében – csupán a javaslat betervezett szövege²³ –, ezért annak tartalmát az előadói felszólalásból rekonstruálhatjuk. Ebből kiderül, hogy a szöveget szakértők bevonásával vizsgálták, és különböző módosításokat is ejtettek rajta – a dátumokból következtethetően mindezt egyetlen nap alatt. A jogi bizottság a törvényjavaslatot egy új szakasszal egészítette ki, amely tovább részletezte Budapest megkülönböztetett helyzetét azzal, hogy a fővárosi jellegből fakadó követelményeket mind szervezeti és hatásköri, mind gazdasági és költségvetési szempontból kiemelten rendelte figyelembe venni. Egyúttal a bizottság javasolta a hatályba léptető rendelkezések pontosítását akként, hogy a törvény már a kihirdetése napjától legyen alkalmazandó függetlenül a később kibocsátandó végrehajtási rendeletektől.

Az országgyűlési plenáris vita már szeptember 21-én elkezdődött. Pongrácz az első felszólalóként a tanácsok négy évének mérlegével kezdte a beszédét, amelyben elismerte ugyan, hogy az első tanács törvényt az élet több vonatkozásban túlhaladta, de a tanácsokat ezzel együtt is a legmagasabb rendű helyi igazgatási és képviselői szerveknek tekintette – ahogyan a hivatalos államjogi álláspont mondta.²⁴ A törvény előkészítésére térve kiemelte a lakosság aktivitását és mozgósítását, amely a társadalmi vitában öltött testet: „a lakóterületeken, az üzemekben, a termelőszövetkezetekben kisgyűléseket szerveztek, hogy nyilvánosan vitassák meg jogalkotásunknak ezt az új, fontos vívmányát. De megvitatták a törvénytervezetet és elküldték javaslataikat az egyetemek, főiskolák és különböző szervezetek is.” Ennek alapján örömmel jelentette ki: „teljes joggal megállapíthatjuk, hogy a dolgozó nép közvetlenül gyakorolta törvényhozói, államhatalmi feladatát”.²⁵

Elismerte, az előző törvényben voltak hibák: például az, hogy a tanácsok működésükben nem az országgyűlésnek vagy az elnöki tanácsnak, hanem az államigazgatási szerveknek, végső fokon a minisztertanácsnak voltak alárendelve.²⁶

²¹ *Az Országgyűlés naplója*. 1953–1958. 11. ülés. 452–453. hasáb.

²² VARGA 1998, különösen: 245, Pongrácz Kálmán prozopográfiaja: 336.

²³ *Az Országgyűlés irományai*. 1953–1958. 13. sz. 207–225.

²⁴ Részletesen lásd BEÉR–KOVÁCS–SZAMEL 1964: 200–219; SZAMEL 1964; KOVÁCS 1962: 384–385; BEÉR 1960; 1951.

²⁵ *Az Országgyűlés naplója*. 1953–1958. 12. ülés. 461–463. hasáb. Lásd még PONGRÁCZ 1954.

²⁶ HORVÁTH 2010, különösen: 361–363.

„Ezzel nem csak azt a hibát követtük el, hogy megsértettük a szocialista államszervezés egyik fontos elvét, amely a hatalmi szerveket az igazgatási szervek fölé helyezi, de csorbát ejtettünk a tanácsoknak mint a hatalom szerveinek tekintélyén, megszorítottuk a tanácsok hatalmi körét. Ennek következménye, hogy tanácsaink államhatalmi tevékenységét egyes minisztériumoknak a szocialista állam működési elvét gyakran sértő intézkedései zavarják.”

Így fogalmazott az előadó, s ez olyan kijelentés volt, amely négy évvel korábban biztosan nem hangozhatott volna el. Tovább fejtegetve hozzátette azt is, hogy némely államigazgatási szervek a választott hatalmi szerveknek adtak utasítást, ami nyilvánvalóan helytelen volt. Az új javaslat alapján azonban a tanácsoknak csak a felsőbb államhatalmi szervekhez kellett igazodniuk: az országgyűléshez és az elnöki tanácshoz.²⁷ A valóságban azonban továbbra is a minisztertanács irányító funkciója jutott érvényre a végrehajtó bizottságokon keresztül – miként később ez el is hangzott. Pongrácz hiányosnak értékelte az állandó bizottságok tevékenységében addig elért eredményeket: sok helyen e bizottságok tagjait a hivatali munka elvégzésére használták fel, és egyébként sem volt pontosan meghatározott a hivatali szervezethez való kapcsolatuk. A tagok sokszor nem ismerték azt a munkaterületet, amely a bizottság hatásköréhez illeszkedett. Ezen anomáliákat elhárítandó a javaslat nagy hangsúlyt fektetett a – modern kifejezéssel élve – komitológiára is.²⁸

A vita érdemi részét itt mellőzve²⁹ annyit jegyzünk meg, hogy a felszólalók által tett számos kritikai észrevétel lehetősége – még ha egy előre pontosan elkészített forgatókönyv alapján és nyilvánvalóan egyeztetett szövegekkel történt is – bizonyossága volt a Nagy Imre által képviselt, de egyelőre meg nem valósítható új politikai iránynak: demokratikus jellegű hagyományokkal és gyakorlattal tenni emberarcúvá a magyar népi demokráciát. Rainer M. János mindezt így foglalta össze:

„Az átmenet humanizálása az adott helyzetben *post festa*, az amnesztia, az életszínvonal-politika, a gazdasági prioritások megváltoztatása formájában jelent meg. A társadalmi együttműködés elve a parasztság terheinek csökkentésében, magántulajdona legalább részleges szabadságának érvényesítésében. A negyvenes évek óta lezajlott gyors változásokat azonban nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Nagynak 1954 tavaszán nem sikerült a társadalmi kooperáció és a képviselői intézményesítése, sem valamiféle részleges többpártrendszer, sem a népfrontmozgalom keretében.”³⁰

²⁷ Az Országgyűlés naplója. 1953–1958. 12. ülés. 463–464. hasáb.

²⁸ Az Országgyűlés naplója. 1953–1958. 12. ülés. 465–466. hasáb.

²⁹ Részletesen bemutatja ANTAL 2009: 57–67.

³⁰ RAINER M. 2016: 101.

Azonban a lakosság bevonása a magyar tanácsrendszer közjogi finomításába egyfajta társadalmi vita formájában³¹ egyértelműen az említett, 1953 júniusától 1954 nyaráig terjedő törekvései részének tekinthető. Ugyanakkor hozzá kell tenni: határozottan állást foglalt a szocializmus további építése mellett is, de önálló nemzetállami keretek között, a nemzeti függetlenség épen tartásával, szemben a szovjet birodalmi politikával és a sztálinizmussal.

Mindez valahol tükröződött Erdei Ferenc igazságügy-miniszter záróbeszédében is. Ennek első részében arról a „valóságos tömegmozgalomról” szólt, amely a tervezet megvitatása körül bontakozott ki. Megállapította, hogy a (szerinte) 80 ezret meghaladó felszólalások túlnyomó többsége üdvözölte a törvénytervezetet, ugyanakkor a gyűlések és az elhangzott vélemények egyben sokoldalúak, gazdagok és érdemben is figyelemre méltók voltak. Ezek közül kiemelte azon indítványokat, amelyek szorgalmazták a tanácsstagok anyagi, büntetőjogi és fegyelmi felelősségének megteremtését. Ezt végül nem vették fel a javaslatba, hiszen a tanács választott szerv, tagjai nem álltak olyan jogviszonyban, amely fegyelmi felelősségre vonást vethetett volna fel, ugyanakkor a másik oldalon rendelkezésre állt a visszahívás joga. A végrehajtó bizottságok tagjaira nézve azonban fennállt a fokozott (de nem fegyelmi) felelősség, ezt fejezte ki az eskütételi kötelezettségük is.

A felsőbb szintű tanácsok határozatokat megváltoztató jogát sokan opponálták, mivel ez gátolta a tanácsi önállóságot. A miniszter kénytelen volt elismerni ennek igazságtartalmát, mégis kényszerűen a rendszer fenntartása mellett érvelt. Mivel tudósként jól tudta, hogy valóban hatékony érveket nem hozhat fel, a demokratikus centralizmus sokat emlegetett elvébe³² fogódzkodva azt hirdette, hogy a helytelen vagy törvényellenes helyi határozat megsemmisíthetősége mégis helyeselni való, mivel csak így illeszkedhetnek megfelelően a tanácsok az államhatalom egységébe.³³ A vb-titkári tisztség betöltésének végzettséghez való kötését elvben helyeselte, azonban a gyakorlatra kívánta hagyni ennek érvényesítését.³⁴

Sokan javasolták, hogy tanácsstagokká, valamint vb-elnökökké csak rezidens személyeket lehessen megválasztani. Ezt a kezdeményezést Erdei figyelemre méltónak találta, azonban normatív módon való rögzítését mégsem tartotta szerencsésnek, mivel ezzel a kedvező esetek, káderek elől is elvonnék a lehetőséget. A visszahívás jogának pontosítását és részletezését is többen kívánták, ezek végül a szintén napirenden lévő választási törvénybe kerültek be.

³¹ Vö. SZENTPÉTERI 1965: 443–445. (A szerző itt bemutatja azon lehetőségeket, amelyek elméletben a közvetlen hatalomgyakorlás társadalmi és jogi eszközei voltak a szocialista közjogi gondolkodásban.)

³² BIERNACKI–ANTAL 2020: 5–7, 10–16.

³³ Ez valójában valamennyi európai népi demokratikus jogrendszer közös jellemzője volt. Részletesen ANTAL 2009: 20–26, 28; BIHARI 1963: 228–231.

³⁴ Az Országgyűlés naplója. 1953–1958. 13. ülés. 543–545. hasáb; valamint ERDEI 1954.

Létezett ugyanakkor számos olyan javaslat, amelyeket a népfront előkészítő bizottsága és a minisztertanács is „megfogadott”. Ilyen volt például a tanács hatáskörének szabatosabb megfogalmazása, abban a helyi jellegű feladatokra történő utalás, az állami és társadalmi szervek azon kötelessége, hogy segítsék a tanácstagok munkáját, valamint a nem tanácsi szervek és a tanács közötti szorosabb kapcsolat kialakítása, amely értekezletek formájában valósulhat meg. Erdei méltatta a képviselőtársak indítványait is, és valamennyit elfogadásra ajánlotta.³⁵

A képviselők az előterjesztett módosításokkal természetesen elfogadták a javaslatot. A vitához hasonlóan a szavazás ezúttal is egységesen zajlott, *en bloc* egyetlen olvasatban, nem oszlott általános és részletes vitára vagy részre. A jogszabályt szeptember 25-én hirdették ki mint az 1954. évi X. törvényt,³⁶ amely 1971-ig, a harmadik tanácstörvényig állt hatályban.

Nagy Imre ebben való szerepvállalása összességében beleillik az első miniszterelnöksége idejéről kialakult mai képbe: a „júniusi út” eszméjébe, amelyet a sztálini módszerrel szemben törekedett megvalósítani az 1953 és 1955 közötti időszakban, amikor a desztalinizáció útja még a Szovjetunióban sem dőlt el egyértelműen. „A népek és országok a szocializmust is csak úgy hajlandók elfogadni, ha az biztosítja, vagy meghozza nemzeti függetlenségüket, szuverenitásukat, egyenjogúságukat. A magyar tragédiának az a lényege, hogy a szocializmus és a nemzeti függetlenség eszméje szembekerültek egymással” – írta később a snagovi jegyzeteiben. E felismeréssel – legalábbis szándékai szerint – teremthette volna meg a hazai társadalmi-politikai realitás és a szocializmus mint „történetfilozófiai remény” közti sajátos átmenetet.³⁷

Irodalom- és forrásjegyzék

- ANTAL Tamás (2009): *A tanácsrendszer és jogintézményei Szegeden (1950–1990). Szervezeti és működési alapvetések.* Szeged: Csongrád Megyei Levéltár. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/CSOM_Dae_26/?pg=o&layout=s
- ANTAL Tamás (2020): 70 éve jött létre az első tanácstörvény Magyarországon. *Új Magyar Közigazgatás*, 13(2), 60–67.
- ANTALFFY György – KANYÓ Ferenc – RÁCZ János (1987): *A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona.* Szeged: MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága.
- Az Országgyűlés irományai. (Hiteles kiadás, Budapest, 1964.) 1953–1958.
- Az Országgyűlés naplója. (Hiteles kiadás, Budapest, 1967. I. kötet.) 1953–1958.
- BEÉR János (1951): Helyi tanácsaink államhatalmi jellege. *Állam és Igazgatás*, 3(11–12), 593–606. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/AllamEsIgazgatas_1951/?pg=620&layout=s

³⁵ Az Országgyűlés naplója. 1953–1958. 13. ülés. 546–548. hasáb.

³⁶ Az Országgyűlés naplója. 1953–1958. 13. ülés. 553. hasáb. Lásd még BEÉR 1962: 232–233; HORVÁTH 2010: 363.

³⁷ RAINER M. 2011: 52–55, a Nagy Imre-idézet: 54.

- BEÉR János (1960): Az államhatalmi szervezet egysége a Magyar Népköztársaságban. *Állam és Igazgatás*, 10(4), 258–271. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/AllamEsIgazgatas_1960_1/?pg=277&layout=s
- BEÉR János (1961): A második tanács törvény előkészítése. *Állam és Igazgatás*, 11(7), 481–491. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/AllamEsIgazgatas_1961_2/?pg=2&layout=s
- BEÉR János (1962): *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960)*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- BEÉR János – KOVÁCS István – SZAMEL Lajos (1964): *Magyar államjog*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- BIERNACKI Karol – ANTAL Tamás (2020): *A helyi tanácsok döntéshozatali mechanizmusai (1950–1990)*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem. Online: <https://bit.ly/3LVaNji>
- BIHARI Ottó (1963): *Az államhatalmi-képviselői szervek elmélete*. Budapest: Akadémiai. Online: <http://real-eod.mtak.hu/id/eprint/13774>
- ERDEI Ferenc (1954): Felszólalás a tanács törvény országgyűlési tárgyalásán. *Állam és Igazgatás*, 6(8–9), 429–435. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/AllamEsIgazgatas_1954/?pg=456&layout=s
- HORVÁTH Attila (2010): A szovjet típusú diktatúra államigazgatási joga. In HOMOKI NAGY Mária – BALOGH Elemér (szerk.): *Emlékkönyv dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 359–374.
- HORVÁTH Attila (2022): A kormány (minisztertanács) Magyarországon, a szovjet típusú diktatúra időszakában. In BIRHER Nándor et al. (szerk.): *70 studia in honorem István Sipta. De iuris peritorum meritis* 18. Budapest: KRE ÁJK, 221–228. Online: https://ajk.kre.hu/images/doc2022/pr/18_de_iuris_peritorum_meritis_stipta_istvan.pdf
- HORVÁTH Attila (2024): *A szovjet típusú diktatúra alkotmány- és jogtörténete Magyarországon*. Budapest: Ludovika.
- KÁLLAI Gyula – SZABÓ Bálint szerk. (1977): *A Magyar Népfőnt története. Dokumentumok 1935–1976*. Második kötet. Budapest: Kossuth.
- KOVÁCS István (1962): *A szocialista alkotmányfejlődés új elemei*. Budapest: Akadémiai. Online: <http://real-eod.mtak.hu/id/eprint/13691>
- MARX, Karl – ENGELS, Frederick (1888): *Manifesto of the Communist Party*. Chicago: Charles H. Kerr & Co.
- PONGRÁCZ Kálmán (1954): Előadói beszéd a tanács törvény országgyűlési tárgyalásán. *Állam és Igazgatás*, 6(8–9), 423–428. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/AllamEsIgazgatas_1954/?pg=450&layout=s
- RAINER M. János (2011): *Bevezetés a kádárizmusba*. Budapest: L'Harmattan.
- RAINER M. János (2016): Nagy Imre, 1956 és a szocializmus. *Korunk*, 28(10), 95–105. Online: https://epa.oszk.hu/00400/00458/00552/pdf/EPA00458_korunk_2016_10_095-105.pdf
- SZAMEL Lajos (1964): A Magyar Népköztársaság államszervezetének kialakulása és fejlődése. In SZABÓ Bálint (szerk.): *Húsz év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből*. Budapest: Kossuth, 313–358.
- SZENTPÉTERI István (1965): *A közvetlen demokrácia fejlődési irányai*. Budapest: Akadémiai. Online: <http://real-eod.mtak.hu/id/eprint/13852>
- VARGA László (1998): Város történet: 1945–1956. *Budapesti Negyed*, 6(2–3), 241–286. Online: <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00016/varga.htm>